

П'ЕР ЖАН БЕРАНЖЭ

Ж ВЫБРАННЫЯ ПЕСНІ Ж

Пераклад
з французскай мовы
Эдзі Агняцвет

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БССР
Рэдакцыя мастацкай літаратуры
Мінск 1960

И(Фр)
Б 48

НАРОДНЫ ПАЭТ ФРАНЦЫІ

Пер Жан Беранжэ (1780—1857) — выдатны французскі народны паэт-песеннік. Кажучы словамі В. Бялінскага, «Беранжэ ёсць цар французскай паэзіі, самае ўрачыстае і свабоднае яе праяўленне; у яго песні і жарт, і вастрывя, і каханне, і віно, і палітыка, і між усім гэтым як бы раптоўна і нечакана блісне якая-небудзь чалавечая думка, прамільгне глыбокае або ўсхваляванае пачуццё, і ўсё гэта прасякнута весялосцю ад душы, нейкім забыццём самога сябе ў адной хвіліне, нейкай застольнай бесклапотнасцю, банкетнай бестурботнасцю. У яго палітыка — паэзія, а паэзія — палітыка, у яго жыццё — паэзія, а паэзія — жыццё»¹. Песні Беранжэ — паэтычны летапіс французскага народа. «Уся сутнасць нацыянальнага духу Францыі выказалася ў песнях Беранжэ ў самай арыгінальнай, у самай французскай, і прытым раскошна-паэтычнай форме»².

Нарадзіўся Беранжэ ў дробнабуржуазнай сям'і. Баць-

¹ Бялінскі. Збор твораў у трох тамах. М., 1948 г., т. I, стар. 254.

² Там жа, т. 2, стар. 708.

ка яго быў сынам вясковага карчмара, а маці — швачкай. Доўгі час хлопчык жыў на ўтрыманні свайго дзеда-краўца. «Дзевяцігадовым хлопчыкам,— успамінаў Беранжэ ў аўтабіяграфіі,— з высокага даха дома бачыў я штурм Бастыліі. З таго часу любоў да радзімы стала страсцю ўсяго майго жыцця». Восенню таго ж 1789 года падлетак быў адвезены ў правінцыю, дзе цётка аддала яго ў школу, створаную адным з прыхільнікаў Русо. У гэтай школе прывіваліся рэвалюцыйна-патрыятычныя погляды. Юнаму Беранжэ давялося памяняць мноства прафесій ад хлопчыка на пабягушках да наборшчыка ў друкарні. Але больш за ўсё ён вучыўся песням. Народная песня стала яго сапраўднай маці. «Я адгадаў, якую карысць можна атрымаць для справы свабоды з жанра народнай песні»,— пісаў Беранжэ. Праз песню паэт навучыўся глядзець на жыццё вачамі народа. «Яго песні,— гаварыў Гётэ Экерману,— поўныя такой грацыі, такой дасціпнасці і найтанчэйшай іроніі, яны так мастацкі дасканалыя і напісаны такой майстэрскаю мовай, што выклікаюць захапленне не толькі Францыі, але і ўсёй адукаванай Еўропы»¹.

У новы час, калі памяць чалавецтва захоўвае нямала імён сапраўды народных паэтаў, імя Беранжэ па праву і зусім натуральна — у іх радзе. У наш час, калі народны пісьменнік Беларусі Я. Колас пажадаў кротка сказаць

¹ «Размовы І. П. Экермана з І. В. Гётэ», Academia, М.— Л., стар. 714.

аб народнасці такога нацыянальнага генія, як Я. Купала, ён пісаў: «Паэзія Я. Купалы — гэта квітнеючы і пахучы сад, дзе сабраны водар беларускай зямлі. Яго вершы вельмі напеўныя, музычныя. У іх многа ўнутраных рыфмаў, алітэрацый, паэтычных паўтораў, што збліжаюць песні Я. Купалы з песнямі Беранжэ...»¹.

Натуральна, што наш беларускі чытач з жывой цікавасцю аднясецца да перакладаў выбраных песень Беранжэ, якія ўпершыню выдаюцца на беларускай мове.

Зборнік адкрываецца песняй-памфлетам «Кароль Івето», якая прынесла Беранжэ першую вядомасць і славу. Тут паэт у непатрабавальнай на першы погляд песенцы паказвае, якой дарагой цаной заплаціў французскі народ за ваенную славу Напалеона Банапарта, які прывёў Францыю ў вір захопніцкіх войнаў. Подзвігам заваёўніка паўсвету супрацьпастаўляецца легендарны добры кароль Івето, які «не клікаў у паход,— толькі ў цір хадзіў народ раз у год». У царствах такіх каралёў маглі б зацвердзіцца казачна-простыя норавы, апісаныя паэтам у «Падарожжы ў краіну Кокань». Гэтым народным матывам Беранжэ надаваў палітычную афарбоўку, бо ён, як ніхто да яго, умеў асядлаць песню палітычнай ідэяй.

У вершы «Мая рэспубліка» паэт славіць раўнапраўе сыноў народа, якія не фанатэрацца тытуламі знаці-радні, умеюць астудзіць Цэзара вадой і змогуць адстаяць сваю свабоду. У вершы «Ліпеньскія магілы» Беранжэ выказаў

¹ Зб. «Памяці Купалы», АН БССР, 1943 г., стар. 16.

глыбокі смутак аб дзецях і ўнуках якабінцаў, якія былі ашуканы ў рэвалюцыі 1830 года. Паэт усклікаў:

Народ жа — гаспадар! Крывёй і мазалямі
Заваяваў святое права ён
Навекі разлічыцца з каралямі,
Ім прачытаць прысуд свой, як закон.

Пасля 1830 года сам паэт лічыў свае «песні хутчэй за ўсё звязанымі з вялікімі пытаннямі сацыяльнага значэння, чым з чыста палітычнымі спрэчкамі». Ён ганьбіць ліхвяроў і спекулянтаў-біржавікоў, якія зняважылі ўсё святое ў пагоні за гатоўкай. У выразным вершы «Слімакі» Беранжэ стварае зборны вобраз тлустых слімакоў-уласнікаў, якія дасягнулі свайго: іх домік і спакойны сон заўсёды пры іх... «Слімакі — тутэйшыя паны» — па-свойму разважаюць і мяркуюць, яны глухія да песень, бо «ці можа тлусты зразумець таго, хто мае голас, крылы?!»

Ён мае рацыю, слімак:
«Навошта розум? Невыгодна.
Збіраць даходы — ў гэтым смак.
З парога прэч ідзі, галодны!»
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!
Калі збяруцца на парад
Заканадаўцы ў дзвюх палатах,

Магу я смела йсці ў заклад —
Вось гэты пройдзе ў дэпутаты!
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Беранжэ склаўся як выдатны майстар палітычных сатыр. Ён не спыняўся перад выкрыццём арыстакратыі і буржуазіі. Шэраг бліскучых яго сатыр быў прысвечаны выкрыццю духоўнікаў, якія асвятлялі ўладу і дэспатызм моцных свету гэтага («Капуцыны», «Добры бог», «Папа-мусульманін», «Хрэсьбіны Вальтэра»).

Звяртаючыся да тэмы народа, Беранжэ пасля 30-х гадоў стварае рад уражлівых твораў аб народнай нядолі і яго невыносным жыцці. Тут і верш «Жак», герой якога знайшоў спакой ад хабарнікаў толькі на смертным ложы; тут і верш «Рыжая Жанна», гераіня якога павінна жабраваць з трыма малюткамі; тут і верш «Стары бадзяга», дзе паэт ганьбуе грамадства, якое не дае людзям працы, сумленнага заробку, а гоніць іх за жабрацтва і бадзяжніцтва. Тут Беранжэ выказвае перапоўненую гаркотаю думку:

— Не для цябе, жабрак, праменні,
Стары бадзяга, не твая зямля!

Ці ёсць радзіма у гаротных?
Што мне да вашых ніў, садоў.
Да вашай славы бесклапотнай
І да пустых балбатуноў?

— Калі чужынцы, вам на ліха,
Тлусцелі тут у час вайны,—
Чаму над міласцінай іхняй
Стары бадзяга плакаў, як дурны?

Расціснуты пад вашым ботам,
Лічуся мошкаю малой...
Ах, лепш бы мне далі работу!
Мне б жыць для радасці людскоі!

Тып Жака-бедняка ў паэзіі Беранжэ выхаплены з самай гушчы жыцця і адначасова абапіраецца на вобраз гаротніка Жана са старажытнай французскай лубачнай літаратуры. На адносінах Беранжэ да сваіх герояў з народа беспамылкова прасочваецца яго ўласнае палітычнае развіццё. Ён заўсёды з народа.

Палітычныя ідэалы Беранжэ пры ўсім іх нязломным рэвалюцыйным дэмакратызме заставаліся расплыўчатымі, што было натуральна ў той час, «калі,— па словах Леніна,— рэвалюцыйнасць буржуазнай дэмакратыі паміралі ўжо (у Еўропе), а рэвалюцыйнасць сацыялістычнага пралетарыята яшчэ не даспела»¹. Іменна таму сацыялістычныя сімпатыі Беранжэ так і засталіся расплыўчатымі, так і не пайшлі далей шчырых сімпатый рыцарам еўрапейскага ўтапічнага сацыялізма. Ім, донкіхотам, «вар'ятам» у лепшым сэнсе гэтага слова, Беранжэ прысвяціў аднай-

¹ Ленін. Творы, т. 48, стар. 10.

менны верш (спачувальна цытаваны Горкім). У ім Беранжэ ўсклікаў:

Што ж, панове! Як лепшае долі
Не знайсці нам для нас і дзяцей,—
Скажам: «Гонар вар'яту, што здолеў
Марай-сном ашчаслівіць людзей!»

Народны паэт мог і недастаткова выразна ўяўляць сабе шляхі заваявання народнай свабоды, але ён разумеў, што разбушаваўшаеся мора народнага гневу змяце, быццам патап, еўрапейскія манархічныя рэжымы. У вершы «Патап» паэт маляваў прарочую карціну гібелі ўсіх цароў, султанаў, каралёў і імператараў зямнога шара. Неўміручасць сапраўды рэвалюцыйных ідэй сцвярджаецца ў вершы «Ідэя».

Беранжэ ўскладаў найвялікшыя надзеі не толькі на лютасць прыгнечаных народаў, але і на светлы розум іх у нязменным імкненні да свабоды, шчасця свету. Беранжэ выкрыў дыпламатыю заговораў супраць свабоды народаў («Свяшчэнны саюз варвараў»). Ён напісаў выдатны гімн міру пад назвай «Свяшчэнны саюз народаў», дзе заклікаў народы не прасіць заступніцтва бога вайны Марса, а злучыцца ў брацкі саюз. Паэт пісаў:

Хто там суседскі падпальвае дом?
Мігам і ваша страха запалае!
Мірны араты скалечан агнём,
Плуг ён цяпер у руках не ўтрымае.

Паэт у пластычных вобразах супрацьпаставіў лёсы народаў у войнах і ў міры і прадракаў:

Бачыў я: Мір па краінах ішоў...
Сеяў ён золата, кветкі, калоссе.
Ціха на свеце. Не льецца ўжо кроў,
Бога вайны заглушыць удалося.
Рускі, француз, англічанін!

Заўсёды

Роўнымі ўсе вы былі між сабой.
Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!

Гэты верш Беранжэ меў вялікі рэзананс. Брусельскі камітэт Дэмакратычнай асацыяцыі, якая абвясціла сваёй мэтай адзінства і брацтва ўсіх народаў, накіраваў членам Часовага ўрада французскай рэспублікі 28 лютага 1848 года пасланне, у якім выказаў віншаванні з выпадку падзвігу, зробленага французскай нацыяй, і сваю ўдзячнасць за велізарную паслугу, аказаную гэтай нацыяй чалавецтву. Камітэт у сваім пасланні, падпісаным К. Марксам, І. Лелевелем і інш., пісаў: «Чэсць і слава вам, французы! Вы заклалі фундамент саюза народаў, прароча апетага вашым бессмяротным Беранжэ»¹.

Так, у самым галоўным — у ідэалах свабоды, дружбы, міру, кахання і працы — Беранжэ з'явіўся непадроб-

¹ Маркс і Энгельс. Творы, т. 4, стар. 537.

лена народным; ён паэтычна перадаў пачуцці і думкі народа. І тыя, хто тады або шмат пазней моршчылі нос ад песень Беранжэ, распісваліся ў сваіх непрыязных адносінах да яго народнасці. Рускія рэвалюцыйныя дэмакраты М. Дабралюбаў, М. Чарнышэўскі, М. Міхайлаў і В. Курачкін разумелі і прапагандавалі гэта галоўнае ў Беранжэ нават тады, калі ў асобных яго песнях пачуцці выказваліся «з некаторай лёгкасцю, гулівасцю, нават — можам сказаць — з некаторым лёгкадумствам і нядбайнасцю»¹, што адносіцца, напрыклад, да цыкла песень, прысвечаных Лізеце. І ў гэтых песнях Беранжэ рабіў прадметам сваёй паэзіі народнае жыццё, а ідэалам жыцця — чэсную беднасць, адштурхоўваючыся ад фальшывых дабрачынцаў буржуа з усім іх ханжаствам.

Беранжэ — паэт, у кожным радку якога жыве непадробленая паэтычная прастата. Было б аднак памылковым меркаваць, быццам гэта прастата і лёгкасць даваліся яму без цяжкасці, самі сабой. Паэт пісаў сам, што «вельмі цяжка заставацца простым і натуральным, не выходзячы за рамкі ўзятай тэмы. Вяртанне да рэфрэну павінна заўсёды асабліва здавацца натуральным». Іменна гэта выказванне паэта служыць ключом да яго верша «Чараўніца рыфмаў», які адрасаваны паэтам-рабочым.

У супрацьвагу прыхільнікам «чыстай лірыкі» з лагера «мастацтва для мастацтва» Беранжэ не стамляўся пад-

¹ Д а б р а л ю б а ў. Збор твораў у трох тамах, М., 1950 г., т. 1, стар. 662.

крэсліваць сваю адданасць прапагандзе песень. Адзін з яго праграмных твораў так і быў названы: «Прапаганда песні».

Усё гэта зрабіла музу Беранжэ настаўніцай паэтаў Парыжскай камуны, сярод якіх аддаваў яму належнае аўтар «Інтэрнацыяналу» Э. Пацье, названы У. І. Леніным «адным з самых вялікіх прапагандыстаў пры дэмакратычных песнях»¹.

Вакол імя і асобы, у асаблівасці вакол паэтычнай спадчыны, Беранжэ ішлі і ідуць гарачыя ідэалагічныя баі. Прамыя патомкі яго палітычных (і паэтычных!) праціўнікаў робяць усё, каб не прапусціць народнага паэта на Парнас. Паказальна, што адначасова ўступіліся за паэта рускія рэвалюцыйныя дэмакраты і французскія камуністы. У адзін час камунар Артур Арну пісаў сваю кнігу «Беранжэ, яго сябры, яго ворагі і яго крытыка», Чарнышэўскі ў Петрапаўлаўскай крэпасці перакладаў аўтабіяграфію французскага паэта, а Дабралюбаў назваў Беранжэ «адной з лепшых паэтычных асоб сучаснай Еўропы».

Гэтыя намаганні не засталіся марнымі. Паэт знайшоў свайго народнага чытача ў вяках, як выказана гэта ў адной з яго апошніх песень «Бывай». Народны чытач у нашай краіне адгукаецца на ўсё сапраўды паэтычнае, і ён звернецца да паэзіі Беранжэ на сваёй роднай мове.

Д. Фактаровіч.

¹ Ленін. Творы, т. 36, стар. 191.

КАРОЛЬ ІВЕТО

Жыў ды быў кароль-дзівак,
У гісторыі нязнаны.
Жыў без славы, проста так:
Позна спаў, а клаўся рана,
Да кароны аніяк
Не прывык,— насіў каўпак.

Вось дзівак!
Ох, ох, ох, ох! Ах, ах, ах, ах!
Ну і слава ў караля!
Ля, ля!

Страў хапала на стале
У палацы невысокім...
Аб'язджаў ён на асле
Уладанні ціхім крокам.
І барбос адзін пры ім
Быў адданым вартавым
Баявым.

Ох, ох, ох, ох! Ах, ах, ах, ах!
Ну і слава ў караля!

Ля, ля!

Схільнасць меў (чаго таіць!)
Ён да вадкасці бурлівай.
Што ж! Таму не грэшна піць,
Хто зрабіў народ шчаслівым.
І падаткі браў віном:
Заглядаў у кожны дом
Сам з вядром!

Ох, ох, ох, ох! Ах, ах, ах, ах!
Ну і слава ў караля!

Ля, ля!

Прыгажунь ён чараваў,—
Ласкі сэрца не стамлялі.
І зусім не без падстаў
Бацькам людзі яго звалі.
Ён не клікаў у паход,—
Толькі ў цір хадзіў народ
Раз у год.

Ох, ох, ох, ох! Ах, ах, ах, ах!
Ну і слава ў караля!

Ля, ля!

Міралюбны гаспадар,
Не пашырыў ён дзяржавы.

Самы прыкладны ўладар,
Узаконіў ён забавы.
Як заснуў ён назаўжды,
Зарыдалі вась тады
Ад бяды.

Ох, ох, ох, ох! Ах, ах, ах, ах!
Ну і слава ў караля!
Ля, ля!

Імператара партрэт
Стаў рэліквіяй святою:
Гэты слаўны сілуэт
Ззяе шылдай над карчмою.
Люд спявае перад ім —
Дарагім:

Ох, ох, ох, ох! Ах, ах, ах, ах!
Ну і слава ў караля!
Ля, ля!

СЕНАТАР

Я ўдзячны жоначцы бясконца!
Не жонка — скарб, скажу я вам.
Са мною, дзякуючы жонцы,
Стаў сябраваць сенатар сам;
Мяне ён лічыць сваяком,
Папросту ў мой заходзіць дом.
Ах, я шчаслівы чалавек!
Ах, што за гонар!
Пан сенатар,
Я — верны ваш слуга навек!

Ну, што за сэрца залатое!
Няма людзей такіх амаль!
Ён жоначку маю зімою
К міністру сам павёз на балю.
Мяне пры ўсіх ён абнімаў
І рукі моцна паціскаў.
Ах, я шчаслівы чалавек!
Ах, што за гонар!
Пан сенатар,
Я — верны ваш слуга навек!

Развесяліць ён Розу ўмее,
Не, ён зусім не ветрагон!
Бывае, жонка захварэе,
Сядзіць, як нянька, ноччу ён.
Мяне віншуе рана-рана
Ён першы ў дзень святога Жана.

Ах, я шчаслівы чалавек!

Ах, што за гонар!

Пан сенатар,

Я — верны ваш слуга навек!

Ці дождж, ці холад — усё роўна

Пасля вячэры кажа ён

Мне, усміхнуўшыся чароўна:

— Вы прагуляліся б на сон!

Ах, асвяжыцца трэба вам!

Мой мілы, я карэту дам!

Ах, я шчаслівы чалавек!

Ах, што за гонар!

Пан сенатар,

Я — верны ваш слуга навек!

Аднойчы ў свой маёнтак панскі

У госці нас ён запрасіў

І там паіў мяне шампанскім,

Да непрытомнасці паіў.

І спаць паклаў на ложка свой,

А жонцы даў другі пакой.

Ах, я щчаслівы чалавек!
Ах, што за гонар!
Пан сенатар,
Я — верны ваш слуга навек!

Прыдбаў я сына, дзякуй богу!
Сенатар хросным бацькам стаў.
Ён ледзь не плакаў і малога
Пры ўсіх сыночкам называў.
Уцеха ёсць яшчэ адна,
Што мае сын апекуна!

Ах, я щчаслівы чалавек!
Ах, што за гонар!
Пан сенатар,
Я — верны ваш слуга навек!

Ён — жартаўнік. О, з ім не сумна!
Усе смяюцца за сталом.
Я... жарт дазволіў неразумны,
Падняўшы чарачку з віном:
— Я чуў (і што тут ёсць благога?),
Вы настаўляеце мне рогі!..

Ах, я щчаслівы чалавек!
Ах, што за гонар!
Пан сенатар,
Я — верны ваш слуга навек!

ВЯСНА І ВОСЕНЬ

Кіруюць сэрцам два сезоны,
І варта жыць для іх, браток!
Увесну вабяць ружы, клёны,
А ўвосень — жыватворны сок.
Прыбой святла мяне ўзнімае.
Пра дзень кароткі — не пытай!
Бывай, віно, — ў пачатку мая,
Каханне, — восенню бывай!

Скажу па шчырасці: я згодны
Віно з каханнем аб'яднаць.
Ды кажуць, для здароўя шкодна
Залішне піць і шмат кахаць.
Парады мудрасці прымаю:
— Парадку дзён не забывай!
Бывай, віно, — ў пачатку мая,
Каханне, — восенню бывай!

Сустрэў увесну я Разету
І ўсе законы зразумеў:

Паўгода ад красуні гэтай
Зусім спакою я не меў.
Адпомсціць ёй намер я маю,
Кастрычнік-месяц, падтрымай!
Бывай, віно,— ў пачатку мая,
Каханне,— восенню бывай!

Адэль пад восень пакідаю,—
Ні жалю тут, ні лішніх слоў!
— Бывай,— гаворыць дарагая,
Але вясной прыходзіць зноў.
Я п'ю ў альтанцы і спяваю:
— За годам крочыць паспявай!
Бывай, віно,— ў пачатку мая,
Каханне,— восенню бывай!

Ды чарадзейка ёсць...
Змяняе

Забавы-радасці яна.

Калі захоча —

ап'яняе

Без усялякага віна.

Па волі гэтай чараўніцы

Усё пераблытаю, відаць:

Увесну прыйдзеца напіцца,

А ўвосень — моцна пакахаць!

ВЯСЕЛЫ ЧАЛАВЕЧАК

Маленькі чалавек —
У шэрым цэлы век.
А сам ён круглатвары —
Чым яблычку не пара?
Ёсць грошы — ён прап'е,
А грошай нестасе,—
Ён кажа: «Напляваць!
Няма чаго губляць.
Без грошай — меней грэху!»
Заходзіцца ад смеху
Маленькі чалавек,
Вясёлы чалавек.

На гульні, на дзяўчат
Ён траціць грошай шмат,
Ён грошы пазычае,
Ніколі ж не вяртае.
Што крэдытораў рой?
Паліцыі самой
Ён кажа: «Напляваць!
Няма чаго губляць.

Без грошай — меней грэху!»
Заходзіцца ад смеху
Маленькі чалавек,
Вясёлы чалавек.

Столь працякае? «Што ж!
Нам весела і ў дождж».
Ну, а зімой нязменна
У хаце — ні палена.
Ён свішча у кулак,
Увесь дрыжыць, дзівак,
І кажа: «Напляваць!
Няма чаго губляць.
Без грошай — меней грэху!»
Заходзіцца ад смеху
Маленькі чалавек,
Вясёлы чалавек.

Для жонкі маладой
Паны наперабой
Аплачваюць уборы...
Тут — плёткі, абгаворы,
Усмешкі за спіной.
А ён махнуў рукою
І кажа: «Напляваць!
Няма чаго губляць.
Без грошай — меней грэху!»
Заходзіцца ад смеху

Маленькі чалавек,
Вясёлы чалавек.

Ды больш яму не жыць.
На ложку ён ляжыць,
І смерць касу ўжо точыць.
А поп яму прарочыць
І пекла і ражон...
«Няхай! — смяецца ён.—
На смерць мне напляваць!
Няма чаго губляць.
Без грошай — меней грэху!»
Заходзіцца ад смеху
Маленькі чалавек,
Вясёлы чалавек.

ПАДАРОЖЖА У КРАІНУ КОКАНЬ

Там рэчка льецца,
Там спеў пяецца
І ўсім даецца
Сапраўдны рай.
Віном сагрэты,
Адкрыць сакрэты
Іду я ў гэты
Прывабны край!

Ты будзь любімай
Маёй радзімай!
Мы чаркі ўзінем
За новы лёс!
Я п'ю, шчаслівы
І жартаўлівы:
Якое дзіва
Мне лёс прынёс!

Зірнуў праз дзверы —
І ледзь паверыў:

Сцяна з цукерак
У Луўры тым.
А на салдатах —
Там з цукру латы.
Палац багаты —
І добра ўсім!

Сістэме — слава!
Не толькі стравы,
Гарматы нават
Там з ледзянцоў.
Ды з цукру — люстры,
Скульптуры, бюсты.
Такія густы
Прызнаць гатоў!

П'еро, паяцы
На вольным пляцы
Імчацца ў танцы,
Чаруюць нас.
Сама прырода
Дае заўсёды
Віно народу —
Не толькі квас!

Там па парадку
Пякуць аладкі

І смажаць гладкіх
Цялят, бычкоў...
Закон прыняты:
Ён вінаватых
Запіша ў штаты
Паварчукоў.

Палац дзівосны!
Палац няпросты,
Сяджу між тоўстых
Паноў старых.
У гэтых залах
Хапае сала!
Амур бывалы
Таўсцей за ўсіх!

Ілбоў зласлівых,
Прамоў крыклівых,
Вачэй тужлівых
Не знойдзеш тут.
Як стол накрыты!
Тут кожны сыты,
Тут, менавіта,
Сяброўскі кут.

Бліжэй да справы!
Красуням — слава!

За іх, ласкавых,—
Бакалаў звон!
Яны спяваюць,
Нас абдымаюць
І забіраюць
Мяне ў палон.

Сусед мой п'яны!
Ляжыць, рахманы;
З яго каханай
Магу гуляць!
А цешчы ўпартай
Шапнуў я жартам:
«Пад стол не варта
Вам паглядаць!»

Твар чырванее,
Жывот таўсцее,
І ёсць надзея
Быць каралём!
А гонг ударыў,—
Да новых чараў
Пабеглі пары
З шынкі — у дом.

Ад абяцанняў,
Ад заляцанняў

Я ў добрым стане,
Няма даўгоў!
Хадзіць мне ў госці —
У весялосці,
У маладосці —
Да ста гадоў!

Кокань!

Гуляю

Я ў вольным краі.
Хто ж разбурае
Мой светлы сон?
Як недарэчы
Прыйшоў буфетчык!
Падлік за вечар
Падносіць ён!..

ПРЫДВОРНЫ ФРАК,
або візіт да яго светласці

Сам пан прыслаў мне запрашэнне,
Яго наведаю цяпер.
Анучнік, дай хутчэй адзенне,
Якое скінуў камергер.

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Я пабягу на вечар званы,
Бо гэта ж гонар як-ніяк!
О, я пайду ў палац да пана!
І я купіў прыдворны фрак.

Крыху мне фрак той вузкаваты,
Ды выглядаю ў ім важней.
У гэтай вопратцы багатай
Вучуся кланяцца ніжэй.

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Цяпер я далікатным стану,
Хоць выгінацца не мастак...

Сядзець мне сёння побач з панам!
І я надзеў прыдворны фрак.

Шкада, не маю экіпажа,
Іду я сціпла пехатой.
І раптам чую, хтосьці кажа:
— Сусед, паснедаеш са мной?

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Паснедаць з сябрам — не загана,
Яно б не шкодзіла... Аднак...
Браткі! Спяшаюся да пана,
На мне ж цяпер прыдворны фрак.

Пад'елі добра. Пасядзелі.
І тут адзін з маіх сяброў
Мяне паклікаў на вяселле,
І я, захоплены, пайшоў!

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Бутэлькі, стол!

Ад песень п'яных

Не адарвацца аніяк!
Ды я... запрошаны да пана,
Я апрануў прыдворны фрак.

На хмель увагі не звяртаю,
Я ледзь іду, згубіўшы спрыт.

Яго вялікасці жадаю
Нанесці сёння свой візіт.

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Я ля палаца нечакана
Убачыў Розу. Эх, дзівак!
Яна ж мілейшая ад пана,
Навошта ёй прыдворны фрак?

Я аддаліўся ад палаца,
Іду, пакорлівы, за ёй;
Мяне прыцягвае, прызнацца,
Яе маленечкі пакой.

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Мне здаўся ля маёй каханай
Страшэннай ношай фрак...

Вось так,

Зусім забыўшыся пра пана,
Я скінуў свой прыдворны фрак.

Прэч фанабэрыю! Даволі!
Я ўзяў бразготку і свісток.
Сябры мае! Я зноў на волі —
Вярнуўся ў родны свой шынок.

Ах, што за дзень,
Цудоўны дзень!

Не трэба панскай мне пашаны!
Бо не схіляецца бядняк!
А хто наведзе хоча пана,—
Таму аддам прыдворны фрак!

ЖАНЕТА

Што мне ўсе какеткі свету,
Іх крыўлянне, свецкі тон?
Лепш за ўсіх мая Жанета —
Прыгажуня Жанетон!

Весялуха маладая,
Гаваркая, агнявая,
Вочы ясныя, як май.
Грудзі поўныя ў Жанеты,
Ну, не грудзі — проста рай!
Кажуць: непрыгожа гэта.
Непрыгожа? І няхай!

Што мне ўсе какеткі свету,
Іх крыўлянне, свецкі тон?
Лепш за ўсіх мая Жанета —
Прыгажуня Жанетон!

Чараўніца, жартаўніца!
Да такой не прытуліцца

Немагчыма аніяк!
Кніг не трэба мілай, прастай.
(Дзе ў сухой навуцы смак?)
Як ні дзіўна, розум востры
Прызнаюць за ёй, аднак!

Што мне ўсе какеткі свету,
Іх крыўлянне, свецкі тон?
Лепш за ўсіх мая Жанета —
Прыгажуня Жанетон!

Як у свята прыбярэцца,—
Весяліцца і смяецца,
І спявае за сталом!
Моцны голас у Жанеты,
Жарты — з перцам і агнём!
Толькі болей, чым куплеты,
Любіць чарачку з віном!

Што мне ўсе какеткі свету,
Іх крыўлянне, свецкі тон?
Лепш за ўсіх мая Жанета —
Прыгажуня Жанетон!

Прыгажэе ад каханья,
Хай яна не мае звання!
Хіба ў гэтым ёсць віна?
Не ў шаўковым туалэце,

А ў сарочцы з палатна
Самай лепшаю на свеце
Уяўляецца яна.

Што мне ўсе какеткі свету,
Іх крыўлянне, свецкі тон?
Лепш за ўсіх мая Жанета —
Прыгажуня Жанетон!

Ноч — сяброўка закаханых.
Зняць адзенне пажадана!
Я ад шчасця — п'яны ў дым.
І разоў са дваццаць, можа
(Што вядома нам адным...),
Мы стары ламалі ложка
У запале маладым!

Што мне ўсе какеткі свету,
Іх крыўлянне, свецкі тон?
Лепш за ўсіх мая Жанета —
Прыгажуня Жанетон!

ПРАСТАЛЮДЗІН

Ах, выклікае запытанне
«Дэ» перад прозвішчам маім:
— Дык што? Дваранскага вы звання?
— Панове, не!

Я ні пры чым!
Мне праў на грамаце атласнай
Ніхто не зацвярджаў навек.
Люблю радзіму.

Гэта — ясна!
Я — вельмі просты чалавек,
Няхітры,
Просты чалавек.

Навошта «дэ» — адзнака роду?
Аб іншым мне гаворыць кроў.
Мае дзяды клялі заўсёды
Уладу розных каралёў.
Але затое непакорных
Душыла ўлада з веку ў век:

Так зерне расціскаюць жорны.
Я — вельмі прости чалавек,
Няхітры,
Прости чалавек.

Мае дзяды не прыгняталі
Сялян тутэйшых — беднякоў,
І па дарогах не блукалі,
Не нападалі на купцоў.
Мой дзед Мерліну не паверыў —
Не ўцёк ад родных ніў і рэк,
Не стаў ён... Карла камергерам!
Я — вельмі прости чалавек,
Няхітры,
Прости чалавек.

Без войнаў, мірна і шчасліва,
Жылі адважныя дзяды.
Англійскіх леапардаў хцівых
Яны не клікалі сюды.
Калі царква — гняздо інтрыгі —
Дзяржаву кінула на здзек,—
Не прызнаваў мой продак Лігі.
Я — вельмі прости чалавек,
Няхітры,
Прости чалавек.

Панове! З вами не зрадніца!
Свайго я сцяга не аддам.
Шляхетнасць ваша — у пятліцах.
Ну, што ж! Курьце фіміям!
Я хітрасць адчуваю востра
І зненавідзеў вас навек.
Людзей шаную бедных, простых,
Бо сам я — просты чалавек,
Я — вельмі
Просты чалавек.

МАРКІЗ ДЭ КАРАБА

Маркіз надумаўся стары
Народ замучыць без пары.
Худы скакун зусім не ў час
Здалёк прынёс яго да нас.
І дурань рыцар баявы
Ідзе ў маёнтак радавы,
Ён шабляй бразгае старой —
І заржавелай, і крывой.
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

— Мужык, ні слова не кажы!
Духоўнік, плач! Васал, дрыжы!
Усё маё! — гаворыць ён —
Я каралю паставіў трон.
Кароль мяне забыць гатоў?!
Вярнуць не хоча мне правоў?
Хай не жартуе ён са мной!
Я не займаюся гульніёй.
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

Хто ўзвёў паклёп на гэты дом,
Што быў мой прадзед млынаром?
А я клянуся галавой:
Піпін Кароткі — продак мой.
Мой герб вядомы з даўніх год,
І гэты старажытны род
Высока ўзняўся над зямлёй,
Над каралеўскаю сям'ёй.
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

Перада мной нямае свет.
Маркіза мае табурэт,
Заробіць сын духоўны сан:
Яго кароль прымае сам.
А мой старэйшы сын — барон,
Хоць трошкі баязлівы ён,
Але даб'ецца ўзнагарод,
Надзене тры крыжы праз год.
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

Што ж, пажывём у добры час!
Падаткі? Гэта — не для нас.
Я — дваранін, а не даўжнік,
Плаціць нікому не прывык.
Усё і ўсіх я распознаў,
Я маю грозны арсенал.

Загад прэфекту я аддам,
Каб ён навёў парадкі там!
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

Папы, падзелім ваш даход!
А ты, пачвара, ты, народ,
Табе належыць быць рабом
Пад феадальным бізуном.
Сялянкі, гонар выпаў вам,
Бо вас сеньёр шануе сам:
Нявестам права даў усім —
У дзень вяселля легчы з ім!..
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

Кюрэ, мяне не забывай,
Кадзіла срэбрам напаўняй!
Гэй, слугі! Загадаў вам пан —
Цкаваць бязлітасна сяян!
Я маю права нішчыць іх —
Ад продкаў атрымаў сваіх.
І ведайце: на гэты зброд
Пяройдзе права з роду ў род!
Шапкі далоў! Грымні, труба!
Слаўся, маркіз дэ Караба!

НЕ, ГЭТА — НЕ ЛІЗЕТА

Як? Лізета, гэта ты?
Перлы і пярсцёнкі,
Локан модны, твар пусты...
Дзе твой голас звонкі?

Не, не, не,
Гэта — не Лізета!
Не, не, не!
Імя забудзем гэта.

Аksamіт, атлас і шоўк,
Панская карэта...
Фарба куплена для шчок.
Хіба ты — Лізета?

Не, не, не,
Гэта — не Лізета!
Не, не, не!
Імя забудзем гэта.

Ах, як дом прыбраны твой,—
Прыгажосць якая!

Нават ложка, дык і той
Пазалотай ззяе.

Не, не, не,

Гэта — не Лізета!

Не, не, не!

Імя забудзем гэта.

І павагу і давер
Золатам купляеш.
Кажуць, розумам цяпер
Свет увесь здзіўляеш.

Не, не, не,

Гэта — не Лізета!

Не, не, не!

Імя забудзем гэта.

Ах, была пара, была —
Палымянай страсці!
Швачка бедная цвіла
Каралевай шчасця.

Не, не, не,

Гэта — не Лізета!

Не, не, не!

Імя забудзем гэта.

Ласкай, шчырасцю мяне
Ты запаланіла.

Ты была какеткай? Не!
Проста — шчасцем мілым!
Не, не, не,
Гэта — не Лізета!
Не, не, не!
Імя забудзем гэта.

Ды стары любоў купіў
І красу Лізеты,
За пагарду заплаціў...
Хіба шчасце гэта?
Не, не, не,
Гэта — не Лізета!
Не, не, не!
Імя забудзем гэта.

Ад мінулай прастаты —
Ні сляда, ні звання!..
Герцагіняй стала ты?..
Што ж! Бывайце, пані!
Не, не, не,
Гэта — не Лізета!
Не, не, не!
Імя забудзем гэта.

МАЯ РЭСПУБЛІКА

Сябры! Рэспубліку ўслаўляю,
Бо звездаў вартасць каралёў.
І за сталом я сам ствараю
Рэспубліку для ўсіх сяброў.
Тут маюць сціплыя даходы,
Тут суд адзін — вясёлы хор.
Дэвіз рэспублікі — свабода,
Мой прасты стол — яе прастор.

Напоўнім чаркі! Вып'ем разам!
Сенат наш будзе засядаць!
І першым жа сваім указам
Мы забаронім сумаваць!
Нуда? Такого слова з роду
Не чулі нашы гарады!
Тут — асалода і свабода,
І тут не можа быць нуды.
Тут кожны — роўны сярод роўных,
Раскошу адмяніць я рад.

І скінем пу́ты з дум бунтоўных,
Бо гэ́та — Бахуса загад.
Па-свойму кожны сын народа
Сабе знаходзіць шчасце сам.
Вам дазваляе ўсё свабода:
Маліцца богу — тут ці там.

Сябры! Не будзем выхваляцца
Высокім тытулам дзядоў.
Умеем выпіць, пасмяяцца
Не горш за графаў-гультаёў!
Хто ў каралі падасца, —

з ходу
Астудзім Цэзара вадой!
Мы адстаім сваю свабоду,
Адданыя мы ёй адной!

Вышэй бакалы! П'ём ад сэрца
За лёс рэспублікі маёй!
Ды мірным людзям давядзецца
Змагацца з сілаю ліхой:
Лізета ў кіпці асалоды
Забраць нас хоча.

І, відаць,
Ужо не будзе нам свабоды!
Жадае Ліза панаваць!

БАБУЛЬКА

Вы пастарэце, мая ўладарка;
А той памрэ, хто моцна вас любіў.
Здаецца, час імчыцца вельмі шпарка
І лічыць дні, якія я згубіў.
Мяне перажывіце!

Свет пакіну,
Хай вернасць ваша не пакіне вас!
Старэнькая, ля мірнага каміна
Вы песні друга ўспомніце не раз!

І праз маршчыны людзі разгадаюць
Аблічча ваша, з характвам былым.
Яны тады нясмела запытаюць:
«Хто быў твой друг? І плачаш ты па кім?»
Вы скажаце! Вы раскажаць павінны,
Як я кахаў і раўнаваў падчас...
Старэнькая, ля мірнага каміна
Вы песні друга ўспомніце не раз!

Спытаюць вас:

«Быў ён ласкавы з вамі?»

Вы скажаце: «Ах, ён кахаў мяне...»

«Ці не злаваў? Не крыўдзіў вас часамі?»

Вы з гордасцю адкажаце:

«О не!»

Дык раскажыце людзям, друг адзіны,
Якія меў пачуцці я да вас!..

Старэнькая, ля мірнага каміна

Вы песні друга ўспомніце не раз!

Вы плакалі над Францыяй любімай,

Скажыце жыхарам наступных год,

Як славіў я няшчасную радзіму,

Як суцяшаў народ у час нягод.

Вы прыгадайце ім вайну, руіны,

Завеі, буры, што ламалі нас!..

Старэнькая, ля мірнага каміна

Вы песні друга ўспомніце не раз!

Хай дойдзе слава сціплых песень гэтых

Да вас, калі вы будзеце сівой!

Хачу, каб кветкі да майго партрэта

Вы, любы друг, падносілі вясной.

Зірніце на далёкую краіну,

На свет, які навек з'яднае нас...

Старэнькая, ля мірнага каміна

Вы песні друга ўспомніце не раз!

КАПУЦЫНЫ

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Я сам няварты быў пашаны,
Мая маленькая Фаншон!
Ды зноў надзелены я санам,
Зноў апрану я капішон.

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Мы пераможам небаракаў —
Зямных філосафаў усіх.
Царквы сапраўдныя ваякі,
Мы — капуцыны —
знішчым іх!

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Галодным людзям (бачыць неба!)
Ратунак, міласць мы нясе́м:

Кавалачак святога хлеба
У нядзелю кожнаму даём.

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Кароль, царква — ці не ўсё роўна?
Адны ханжы ў царкве жывуць.
І, пэўна, старастам царкоўным
Пасты міністраў аддадуць!

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Імчацца воіны-пачвары
Да смачных вялікодных страў.
Як глянуў бог на тыя твары,—
Ад жаху калаціцца стаў.

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Місіянеры браць гатовы
І ад старых, і ад малых!
Няхай пад попелам галовы,
Але агонь схаваны ў іх.

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

Набожнай стань і ты, Фаншэта!
Займіся добрым рамяством;
Хай д'ябал, гледзячы на гэта,
Плюе ў крапільніцу цішком!

О, блаславім святых айцоў,
Бо капуцыны ў славе зноў!

СВЯШЧЭННЫ САЮЗ НАРОДАУ

Бачыў я: Мір па краінах ішоў...
Сеяў ён золата, кветкі, калоссе.
Ціха на свеце. Не льецца ўжо кроў,
Бога вайны заглушыць удалося.
Рускі, француз, англічанін!

Заўсёды

Роўнымі ўсе вы былі між сабой.
Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!

Мір гаварыў: «Вас замучыла злосць.
Бедныя! Свет вы дзялілі бясконца...
Кожны ў жыцці — гаспадар, а не госць,
Месца для кожнага будзе пад сонцам.
Вы калясніцу цягнулі ў паходах,
Збіліся з простай дарогі сваёй.
Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!

Хто там суседскі падпальвае дом?
Мігам і ваша страху запалае!

Мірны араты скалечан агнём,
Плуга цяпер у руках не ўтрымае.
Там, ля граніц, дзе ўзнімаюцца ўсходы,
Рунь — у крыві і тваёй, і маёй.
Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!

Вамі ўладаюць цары, каралі.
Іх не трывожаць магiлы, пажары.
Дзікі спраўляюць трыумф на зямлі,
Скіпетрам лічаць і лічаць ахвяры.
Год у няволі праходзіў за годам,
Следам хадзіла бяда за бядой.
Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!

З Марсам няма ў вас агульных шляхоў,
Мірныя лепей стварыце законы!
Хопіць вам кроў праліваць за цароў —
Прагных, няўдзячных і самаўлюбёных!
Гэта — свяцілы фальшывыя з роду,
Заўтра ж патухнуць яны пад зямлёй.
Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!

Вольна, нарэшце, народ уздыхне.
Сейце зярняты, іграйце на ліры!

Хопіць вам думаць аб горы, вайне,
Хай палымнее мастацтва для Міру!
Сейце! І ваша надзея — Свабода
Зніме плады працавітай рукой.

Свяшчэнны саюз стварыце, народы,
Дружнай жывіце сям'ёй!»

Словы жаданья вымавіў Мір.
Што ж каралі? Іх скавала маўчанне.
Быццам увесну, прыбралася шыр,
Клікала ўвосень зямля да каханья.
Хай чужаземцы ідуць назаўсёды
З Францыі роднай, любімай маёй!

Створым свяшчэнны саюз, народы,
Будзем мы жыць адзінай сям'ёй!

САЛАЎІ

Уначы прыпыняецца час,
Над Парыжам раскінуўся сон.
Прачынайцеся, птушкі!

Для нас
Напявайце аб радасці дзён!
Сэрца марыць парою начной;
Я сам-насам — шчаслівы ўдвайне,
Я люблю размаўляць з цішынёй.
Салаўі, зачаруйце мяне!

О, каханні майго песняры,
Адлятайце ад Фрыны хутчэй!
Раздае яна шчодро дары
Спадарожнікам цёмных начэй.
Пацалункаў нікчэмных, пустых,
Клятваў штучных не прагну я, не!
Веру ў праўду пачуццяў жывых.
Салаўі, зачаруйце мяне!
Не кранае вас золата звон,

Бо душа салаўя не пяе
Там, дзе скнара, забыўшы пра сон,
Пералічвае скарбы свае.
Ноч — заступніца хітрых.

Аднак

Пан баіцца, ніяк не засне...
Я ўсміхаюся музам, бядняк.
Салаўі, зачаруйце мяне!

Вас пужае няволі дурман.
Не спявайце вы песень сваіх
Для тупых і скаваных дваран,
Што хацелі б зняволіць усіх!
Служаць верна яны каралю,
А яшчэ — каралеўскай казне...
Я ж спяваю, я волю люблю!
Салаўі, зачаруйце мяне!

Галасней, салаўі-вестуны!
Вы не любіце злосных людзей.
І ўдыхаю я водар вясны
З вашай песняю, поўнай надзей.
І прырода законы свае
Піша ў сэрцы маім па вясне.
Я чакаю.

Зара паўстае,

І пяюць салаўі для мяне!

ДОБРЫ БОГ

Аднойчы, кажуць, бог стары
Прачнуўся рана, да зары,
І адчыніў акно малое:
«Зірну, што робіцца з зямлёю».
І ўбачыў добры бог здалёк,
Што над планетай — чорны змрок.
Падумаў бог з маркотай:
— Я сам пайду з ахвотай
Да чорта, у балота!

О, люд нікчэмны, грэшны мой,
Што сталася б, скажы, з табой
Без боскага нагляду?
Міністрам даў я ўладу,
Каб вас яны маглі мірыць,
Каб вы маглі спакойна жыць.
А мне няма работы;
І я пайду з ахвотай
Да чорта, у балота!

А вам усім для мірных спраў
Жанчын, віно дарма я даў!
Клянуся барадою —
Пігмеі прагнуць бою,
Мной прыкрываюцца яны,
Што я нібыта — бог вайны!
Хто гэтак хлусіць? Хто там?
Я сам пайду з ахвотай
Да чорта, у балота!

Што робяць карлікі-сычы?
Сядзяць на тронах, у парчы?
Памазаннікі бога
Глядзяць з пагардай, строга.
Я іх, здаецца, блаславіў
І санам царскім надзяліў?
Але аб гэтым потым!..
Я сам пайду з ахвотай
Да чорта, у балота!

Я іншых карлікаў прыдбаў
(Не меў бы лепей з імі спраў!),
Яны ў сутанах чорных,
Рабуюць вас, пакорных:
Ім — грошы, вам — кадзіла дым.
Жывецца, як у свята, ім.
Хлусы і абармоты!

Я сам пайду з ахвотай
Да чорта, у балота!

Паверце, дзеці! Далібог,
Я жыць у добрых сэрцах мог,
Далёкі ад зласлоўя.
Жывіце вы з любоўю!
Прэч паразітаў-каралёў!
Што? Шпik, здаецца, увайшоў?
І слухае? Брыдота!
Я ад такіх з ахвотай
К чарцям пайду ў балота!

СТАРЫ СЦЯГ

Сяброў маёй ваеннай славы
Я выпадкова адшукаў.
За чаркай кожны прыгадаў
Былыя подзвігі і справы.
Мы зноў на сцяг стары глядзім.
Даўно прынёс яго ў хаціну.
...Як фарбы выцвілі на ім!
Калі я пыл са сцяга скіну?

Яго хаваю пад саломай,
Дзе хворы сплю ў цішы начной.
Ён дваццаць год ляцеў са мной —
Не ведаў, пераможац, стомы!
Вянком аздоблены жывым,
Ён услаўляў маю краіну.
...Як фарбы выцвілі на ім!
Калі я пыл са сцяга скіну?

Ён апраўдаў перад радзімай
Пралітую сынамі кроў.

І нашы дзеці шмат разоў
Гулялі з дрэўкам тым любімым.
Ён прыгнятальнікам усім
Дакажа, што не гнуць нам спіны!
...Як фарбы выцвілі на ім!
Калі я пыл са сцяга скіну?

Яго арол, пакрыты пылам,
Стаміўся, пэўна, у баях.
Яго заменіць іншы птах —
У пеўня гальскага ёсць сіла!
І наша Францыя пры тым
Забудзе сумную часіну.
...Як фарбы выцвілі на ім!
Калі я пыл са сцяга скіну?

Яшчэ ўзаўецца сцяг крылаты,
Закону верны назаўжды;
Да мірных грамадзян тады
Усе далучацца салдаты.
Над краем родным, дарагім
Я разгарну свой сцяг адзіны!
...Як фарбы выцвілі на ім!
Калі я пыл са сцяга скіну?

Ляжыць ён ля старое зброі.
Дай гляну на яго ізноў.

Мой сцяг! Надзея і любоў!
Я суцяшаюся з табою.
І плачу я ў кутку сваім.
Ты, неба, спагадаеш сыну!
Я хутка пыл са сцяга скіну,
Хоць фарбы выцвілі на ім!

РАЗБИТАЯ СКРЫПКА

Зірні, мой пёс, мой дружа бедны,—
Хтось кінуў крошкі пірага!
Цяпер даецца на абед нам
Скарынка хлеба і туга.

Мне загадалі чужаніцы,
Каб я на скрыпцы ім іграў.
А я? А я не мог згадзіцца!
І скрыпку вораг разламаў.

Яна спявала і звінела,
Любіла смутак адганяць.
О, хто цяпер смыком умелым
Каханне стане абуджаць?

Спяшаліся жывыя струны
Людзей узрадаваць усіх.
Прарочылі нявесце юнай,
Што набліжаецца жаніх.

Кюрэ — хоць строгі быў мужчына —
Прывык да музыкі пасля.
Яна б разгладзіла маршчыны
На строгім твары караля.

Калі пачатак нашай славы
Іграў на скрыпцы я сваёй,—
Ці мог бы я падумаць нават,
Што вораг так адпомсціць ёй?

Зірні, мой пёс, мой дружа бедны,—
Хтось кінуў крошкі пірага!
Цяпер даецца на абед нам
Скарынка хлеба і туга.

Нядзеля прыйдзе — ўсё знямее.
Бо як тут моладзі скакаць?
І вінаградары, і жнеі
Па скрыпцы будуць смуткаваць.

Падаткі, засуха, навала —
Жывецца цяжка беднякам!
Яна ж прыносіла, бывала,
Палёжку стомленым рукам.

Лячыла хворага ад болю
І выпівала горыч слёз.
Што царскі скіпетр? Ён ніколі
Добра вам столькі б не прынёс!

Застрэліць ворага іду я.
Мушкет пазычу у людзей.
І ён заменіць скрыпку тую,
Якую знішчыў ліхадзей!

Няхай памру! А ў дзень адплаты,
Сябры, вы зможаце сказаць:
— Ён не скарыўся перад катам,
Не стаў для ворагаў іграць!

Зірні, мой пёс, мой дружа бедны,—
Хтось кінуў крошкі пірага!
Цяпер даецца на абед нам
Скарынка хлеба і туга!

ПРЫДВОРНЫ ПАЭТ

Купляюць ліру...
Скажам шчыра:
Мяне прылашчыў раптам свет,
І вось — прыдворны я паэт.

Цябе ўслаўляць, Марыя, болей
Адвагі сэння нестася:
Пабегла Муза у няволю,—
Напэўна, вабіць Двор яе.
Купіць там могуць і Вальтэра!
Мяне гатовы там прадаць —
Прадаць міністру. Ты не верыш?
Мне для цябе ўжо не спяваць!

Купляюць ліру...
Скажам шчыра:
Мяне прылашчыў раптам свет,
І вось — прыдворны я паэт.

Усё, што мы з табой любілі,
Там выклікае смех людзей;

У спадчыну пакінуў славу,
Якая не патрэбна нам.
А бюст яго ты можаш сёння
Лісловым лаўрам абвітаць!
Я гімн пяю другой персоне,
А для цябе мне не спяваць!

Купляюць ліру...

Скажам шчыра:

Мяне прылашчыў раптам свет,
І вось — прыдворны я паэт.

Не сумнявайся, друг любімы,
Сабе я здраджваць не прывык!
Свабода, гонар і Радзіма —
Не! тут не просты пералік!
Мой верш — пякучая сатыра
На тых, хто ўмее дагаджаць!
І ўсё, што спее ў сэрцы шчырым,
Я не магу табе спяваць!

Купляюць ліру...

Скажам шчыра:

Мяне прылашчыў раптам свет,
І вось — прыдворны я паэт.

ПАД САМЫМ ДАХАМ

Я зноў наведаў кут свайго юнацтва:
Мне дваццаць год, і я шчаслівы зноў...
Усё тут меў: і горкае жабрацтва,
І мілую каханку, і сяброў.
І славай пагарджаў я, хлопец прасты,
Я меў багацце — дзён маіх усход.
Імчаўся, лёгкі, на паверх свой шосты.
Пад самым дахам добра ў дваццаць год!

Вось тут стаяў мой ложка халасцяцкі,
І гэты стол служыў калісьці мне!
Яшчэ знайшоў свой першы верш юнацкі,
Што вугалем пісаў я на сцяне.
Бурліце зноў, пачуцці маладыя,
Вярніце час — цудоўны час нягод!
Здаваў гадзіннік у заклад тады я...
Пад самым дахам добра ў дваццаць год!

Чакай, Лізета! Я спаткаўся з мілай —
Прыбранаю, прыгожай, маладой.

Ужо яна акенца засланила —
Замест фіранкі хусткаю сваёй.
На ложкак мой сукенка ўпала ценем...
І пачынаўся шчасця веснаход!
Я ведаў, як здабыла ты адзенне.
...Пад самым дахам добра ў дваццаць год!

Я помню стол сяброўскі, гоман, жарты
І хор вясёлых, юных галасоў.
Хтось славіў перамогу Банапарта,
Але па-свойму песню я завёў.
Грымелі несціханья гарматы,
І мы пілі за іншых дзён прыход —
За Францыю без каралёў, магнатаў!
Пад самым дахам добра ў дваццаць год!

Бывай, мой кут! Зноў ап'яніў ты розум!
Ох, як далёка час шчаслівы той!..
Аддаў бы я астатак дзён цвярозых
За дзень адзін пад гэтаю страхой.
Аб славе марыць, марыць аб каханні!
Адчуць жыцця кароткі, бурны ўзлёт.
Вярнуць бы мне жаданні, спадзяванні!
Пад самым дахам добра ў дваццаць год!

ПАПА-МУСУЛЬМАНІН

Па моры ездзіў рымскі папа,
Народжаны пад клабуком.
Папаўся ён пірату ў лапы
І быў прададзены жыўцом.
Ён у Марока, у няволі,
Кляў бога добрага і лёс.
— Святы айцец, крычаць даволі!
Вы тут асуджаны, як пёс!

Баяўся папа прыгавору;
На кол як сядзеш — знікне свет!..
Царквы надзейная апора,
Ён стаў прасіцца:

— Магамет!

Служыць жадаю я прароку!
На тое лёс мяне прынёс.
— Святы айцец, прарок высока,
А вы асуджаны, як пёс!

— А-ё! — зрабілі абразанне,—
І мусульманінам ён стаў.
Гуляць умеюць мусульмане!
Ён там з мулою выпіваў.
Парваў ён біблію бязбожна,
Аж заблішчаў ад шчасця нос...
— Святы айцец! Хіба ж так можна?
Ды вы асуджаны, як пёс!

Вось гэтак папа стаў карсарам,
Абмусульманіўся як след:
Стаў спазнаваць кахання чары,
Завёў гарэм вясёлы дзед,
Завёў нявольніц для забавы
І цалаваў іх узасос...
— Святы айцец, што за паставы?
Ды вы асуджаны, як пёс!

Чума напала на Марока —
І ў Рым падаўся наш карсар:
Чалмой махнуў сябрам здалёку,
Зрабіў зусім нявінны твар.
— Перахрысціцца зноў вам трэба!
— Не! Я ўжо гэта перарос!
— Святы айцец, пасведчыць неба,
Што вы асуджаны, як пёс!

Зноў папа стаў царквою правіць.
Чакаюць людзі з той пары,
Што ён гарэмамі аб'явіць
Жаночыя манастыры
І ерэтыкам па карану
Хвалу ўзнясе ён да нябёс.

— Святы айцец,
Рым — запляваны,
І вы асуджаны, як пёс!

МАЯ МАСЛЕНІЦА У 1829 ГОДЗЕ

О, мой кароль, любімы богам!
Ваш гнеў узведзены ў закон.
І, згодна вашай волі строгай,
Мяне судзіў Брыдуазон.
Святочны тыдзень карнавала,
А я — закуты. Я — на дне.
Аб гэтым дбалі вы нямала, —
Кароль, заплоціце вы мне!

Сваёю троннаю прамовай
Паэта зачাপілі вы.
Ах, адказаць бы вострым словам!
Я ж не ўзнімаю галавы.
Калі Парыж смяецца шчыра,
У маім самотным сэрцы — боль.
Я зноў імкнуся да сатыры.
Вы мне заплоціце, кароль!

Мае сябры там п'юць-гуляюць,
У танцах кружацца. А я?

Мяне за чаркай забываюць,
Хоць песня там гучыць мая.
І я пад гоман іхні п'яны
Тапіў бы злосць сваю ў віне.
Я стаў бы ціхім і рахманым.
Кароль, заплоціце вы мне!

Хто чуў, як Ліза-шаляніца
Мяне чакала аднаго?
І вось на баль яна імчыцца:
— Ага! Тым горай для яго!
І я пайшоў бы з ёй на свята!
Ды мне на раны сыплюць соль:
Мне Ліза здрадзіла...
Пракляты!

Вы мне заплоціце, кароль!

Хай праз паклёпнікаў зацятых
Пустуе мой калчан стары!
Стралу адну, о Карл Дзесяты,
Збярог я з даўняе пары!
Хай я ў калодках знемагаю,
Хай вартавыя на сцяне!
Я лук навёў. Стралу пускаю!
Кароль, заплоціце вы мне!

ЧАТЫРНАЦАТАЕ ЛПЕНЯ

І ў вязня ёсць шчаслівыя ўспаміны...
...Быў я малы. Вакол шумеў прыбой:
— У бой, народ! Адпомсціць мы павінны.
Да зброі! На Бастылю! У бой!
Жанчыны пабялелі ад трывогі.
Гулі гарматы.

Слаўны дзень надзей!
Я крыкі чуў:
— Народу — перамога!
І сонца святкавала ў гэты дзень —
Вялікі, добры дзень.

Стары, малы, і бедны, і багаты —
Захоплен кожны подзвігам святым.
І нават апладзіруюць салдаты
Паўстанцам-парыжанам баявым.
І Лафаетам кожны задаволен;
Ужо кароль ператварыўся ў цень.
Прачнуўся розум. Францыя — на волі!..
І сонца святкавала ў гэты дзень —
Вялікі, добры дзень.

Назаўтра дзед, стары, адукаваны,
Мяне падвёў паважна да руін:
— Ты бачыў крэпасць грознага тырана?
Тут людзі, людзі гінулі, мой сын!
Тут роў пад кожнай вежай пракапалі,
І нават пад зямлёй зазьяў прамень.
Пры штурме першым сцены не ўстаялі
І сонца святкавала ў гэты дзень —
Вялікі, добры дзень.

Свабода ўсю Еўропу абуджае
Мяцежным званам броні баявой
І Роўнасць да трыумфу заклікае;
Яны гавораць, як сястра з сястрой.
Вястун іх Мірабо прарочыць шквалы,
Крычыць Двару:
— Смяротны час сустрэнь!
Яшчэ Бастылій будзе ў нас нямала!
Пачаўся толькі наш святочны дзень —
Вялікі, добры дзень.

Мы сеем там, дзе будуць жаць народы.
На каралёў ужо нагналі страх —
Яны дрыжаць, пачуўшы гром Свабоды,
Яны нясуць кароны у руках.
І чалавек законных праў дабіўся.
Тут эры новай першы ўзнік прамень,
Тут на руінах новы свет адкрыўся...

І сонца святкавала ў гэты дзень —
Вялікі, добры дзень.

...Мне гэтак дзед жыцця даваў урокі.
І дрэмле ў сэрцы радасны ўспамін.
Праз сорак год вярнуўся дзень далёкі,
Хоць я спаткаў яго ў турме, адзін.
Не! Голас мой не ведае выгнання.
Свабоду слаўлю. Не згубіў надзей!
На ланцугах — зары світальнай ззянне.
Яшчэ святкуе сонца гэты дзень —
Вялікі, добры дзень.

ДАЧКА НАРОДА

Дачка палёў!

Пясняр, народу блізкі,
Нямала кветак ад цябе прымаў.
Яго даўжніцай стала ты з калыскі:
Твой першы плач ён песняй сунімаў.
Цябе я не змяняю на маркізу —
Не трэба пышных строяў мне і слоў!
І я, і Муза — верныя дэвізу:
Я — сам з народа, як мая любоў.

Калі блукаў я, юны, невядомы,
Старыя замкі ўсюды сустракаў,
Ды не прасіў я чарадзея-гнома,
Каб ён хутчэй мяне туды ўпускаў.
Я ў сценах тых, дзе трубадураў слава,
Паэзіі сапраўднай не знайшоў.
І ў трэцяга саслоўя будзе права!
Я — сам з народа, як мая любоў.

Збяжы з салонаў, дзе нуда нязменна
З нудоты пазыхае і сама!
Дзе лівень жартаў гасне вокамгненна,
Дзе чалавечай радасці няма.
У белым плацці, белых чаравічках
Мяне ў нядзелю клічаш да палёў.
Ты мне вяртаеш радасныя звычкі.
Я — сам з народа, як мая любоў.

Не толькі з дамай, а з прынцэсай можаш
Ты паспрачацца, родная, ва ўсім.
Хто больш высакародны і прыгожы?
Хто з больш вялікім сэрцам маладым?
Не знікне, пэўна, з памяці народа,
Як я змагаўся супраць двух Двароў.
А ты — паэту будзь узнагародай!
Я — сам з народа, як мая любоў.

СТАРЫ КАПРАЛ

Смела наперад, салдаты,
Зброю трымайце ў руках!
Люлька са мною... Рабяты,
Гэта апошні мой шлях.
Доўга на службе прабыў я,
Ўвесь пасівеў у баях.
Вас, як сыноў, палюбіў я.
Смялей, навабранцы! Раз, два!
Слязы аніводнай!
Крокам паходным,
Раз, два! Раз, два!

Наш афіцэр-недаростак
Вельмі ўжо здзеквацца стаў.
Я яго ўдарыў... І просты
Мігам прысуд атрымаў:
Трэба памерці капралу,
Болей няма яму спраў!..
Жартаў падбаўце, запалу!

Смялей, навабранцы! Раз, два!
Слязы аніводнай!
Крокам паходным,
Раз, два! Раз, два!

Вам, юнакам, не давалі
Цяжкіх салдацкіх крыжоў.
Кроўю мы крыж зараблялі —
Гналі чужых каралёў.
Хай сабе даўня справа —
Кожны паслухаць гатоў.
Гэта, аднак, наша слава!
Смялей, навабранцы! Раз, два!
Слязы аніводнай!
Крокам паходным,
Раз, два! Раз, два!

Жан, ты дзіця маёй вёскі,
К статкам вярніся хутчэй!
Раю табе па-сяброўску —
Дыхаць на полі лягчэй.
Там красавік сагравае,
Зоры там свецяць ярчэй.
Божа! Там — маці старая!..
Смялей, навабранцы! Раз, два!
Слязы аніводнай!
Крокам паходным,
Раз, два! Раз, два!

Хто там галосіць? Стрымайце
Гэтыя слёзы і страх!
А... Барабаншчыка маці...
Сына яе на руках
Нёс я па рускіх дарогах,
Ён не застаўся ў снягах.
Хай за мяне просіць бога!
Смялей, навабранцы! Раз, два!
Слязы аніводнай!
Крокам паходным,
Раз, два! Раз, два!

Люлька, відаць, дагарэла?
Не! Зацягнуся яшчэ!
Пойдзем, сябры мае, смела!
Мне не завязваць вачэй!
Не памыляцца, салдаты!
Што вы? Страляйце хутчэй!
Вам дацягнуцца б да хаты...
Смялей, навабранцы! Раз, два!
Слязы аніводнай!
Крокам паходным,
Раз, два! Раз, два!

РЫЖАЯ ЖАННА

Спіць на руках у матулі сыночак,
Носіць другога яна за спіной,
Хлопчык старэйшы стаміўся, ледзь
кročыць,—

Холадна ў ботах драўляных зімой.
Бацьку дзор затрымаў нечакана,
Дзесьці далёка ў турме ён цяпер...
Злітуйся, божа, над рыжаю Жаннай:
Схоплены муж! Ён — стары браканьер.

Помню шчаслівай яе, прамяністай,
Песень вясёлых яе не забыў.
Жанну, дачушку старога магістра,
Кожны за добрае сэрца любіў.
З ёю кружыўся і я пад каштанам,
Ручку сціскаў на шляхетны манер...
Злітуйся, божа, над рыжаю Жаннай:
Схоплены муж! Ён — стары браканьер.

Сватаўся некалі фермер багаты,
З Жаннай звянчацца ён думаў тады.

Ах... Абсмяялі на вёсцы дзяўчаты;
Рыжыя косы — прычына бяды.
Іншыя, можа, назвалі б жаданай,
Што ж за нявеста без грошай цяпер?
Злітуйся, божа, над рыжаю Жаннай:
Схоплены муж! Ён — стары браканьер.

Хлопец знайшоўся вясёлы, кірпаты:
«Рыжая ты ці бландзінка — я твой!
Стрэльбу я маю і логава-хату
І не баюся я варты лясной!
Мохам, травой мой ложак засланы,
Нас павянчае духоўнік, павер!..»
Злітуйся, божа, над рыжаю Жаннай:
Схоплены муж! Ён — стары браканьер.

Быць ёй хацелася жонкай і маці,
І ўпершыню палюбіла яна.
Тройчы прынесла яна па дзіцяці,
Горкую радасць цярпела адна...
Бедныя дзеці! Бутонам духмяным
Кожны квітнее. А доля, як звер!..
Злітуйся, божа, над рыжаю Жаннай:
Схоплены муж! Ён — стары браканьер.

Здольна на цуда адданае сэрца.
Матчыны мэты і думы адны:

«Чорнавалосыя, — Жанна смяецца, —
Будуць, як бацька, сыны».
Голас пяшчотны яе, закаханы
Вязню прыносіць надзею, павер!
Злітуйся, божа, над рыжаю Жаннай:
Схоплены муж! Ён — стары браканьер.

СТАРЫ БАДЗЯГА

Памру скалечаны і хворы,
Вось тут, на гэтым цвінтары.
А вы працэдзіце з дакорам:
«Ага, напіўся зноў стары».
Адзін адвернецца ад брата,
Другі мне кіне грош падчас...
Хутчэй! Спяшайцеся на свята!
Стары бадзяга, я памру без вас.

Хоць плач, няма дзе прытуліцца,
Хаджу па вуліцах, як цень.
Я ж спадзяваўся у бальніцы
Закончыць свой апошні дзень.
Але ва ўсіх бальніцах поўна,
Хоць зноў кладзіся ты на брук.
Прывык да бруку. Мне ўсё роўна,
Стары бадзяга, тут я і памру.

...Была да рамяства ахвота.
— Вучыце,— кленчыў юнаком.

Ды чуў: «Ідзі, няма работы!
Зрабіся лепш ты жабраком!»
А багацей казаў, вядома:
— Працуй! — і костку ў твар шпурляў.
І я на вашай спаў саломе,
Стары бадзяга вас не праклінаў!

Я красці б мог на ўсіх дарогах.
Не! Лепей з кайстрай жабраваць!
І нават яблыка чужога
Не мог я без дазволу ўзяць.
Разоў са дваццаць, тым не меней,
Судзілі імем караля:
— Не для цябе, жабрак, праменні,
Стары бадзяга, не твая зямля!

Ці ёсць радзіма у гаротных?
Што мне да вашых ніў, садоў,
Да вашай славы бесклапотнай
І да пустых балбатуноў?
Калі чужынцы, вам на ліха,
Тлусцелі тут у час вайны,—
Чаму над міласцінай іхняй
Стары бадзяга плакаў, як дурны?

Расціснуты пад вашым ботам,
Лічуся мошкаю малой...

Ах, лепш бы мне далі работу!
Мне б жыць для радасці людской!
Прыкрыты ад вятроў сябрамі,
Мурашкай стаў бы і чарвяк!
Я мог бы вас назваць братамі,
Стары бадзяга — вораг ваш. О так!

В. М. Мухоморов

АДМАЎЛЕННЕ

Песня, адрасаваная генералу Себасціяні

Міністр аднойчы захацеў,
Каб я, паэт, разбагацеў.
Афіш не трэба мне ў газетах,
Не трэба й лішніх медзякоў,
Але для родных беднякоў
Вазьму я пачак грошай гэтых!

Не падзялю я з беднатою
Пашану, рангі, тытул свой,
Павагу князя і барона,—
А толькі золата адно!
Каб каралём я стаў, даўно
Прадаў бы я сваю карону!

Мне часам і трапляўся грош —
Адразу ён губляўся. Што ж,
Я толку ў золаце не ведаў.
Кішэнь пустую зашываў —
Іголку з ніткай пазычаў
Я у свайго старога дзеда.

Звон золата — не для мяне.
Аддаў я сэрца па вясне
Свабодзе — гордай, строгай даме
(Хоць лёгкадумнасць услаўляў!)
Яе навекі пакахаў
І ўсё мацней люблю з гадамі.

Свабода — гэта, дабрадзей,
Жанчына гордая ў людзей.
Яна ад лютасці шалее,
Як вашы ўбачыць галуны;
Ёй ненавісныя яны.
Яна крычыць: «Далоў ліўрэі!»

Грашыма хоча мой сеньёр
Ёй падпісаць свой прыгавор?!
Навошта пансіён паэту?
Сябе я стрымліваю ледзь.
Вы чуеце? Я — толькі медзь,
Я — вельмі дробная манета!

Вы сцеражыцеся, аднак!
Не прадае душы бядняк!
Не трэба мне падачак гэтых,
Краніце сэрца, што баліць,—
Яно ад гневу загрыміць.
Я вас зняслаўлю перад светам!

ЖАК

Эй, Жак, прачніся, досыць спаць!
Па вёсцы, чуеш, ходзіць прыстаў;
Падаткі ён здзірае чыста,
І нам з табой нездабраваць!
Прачніся, Жак! Пара, пара!
Судовы прыстаў ля двара.

Ніколі ты яшчэ ў жыцці
Не спаў так моцна да світання.
Рэмі прадаў ты ўсё да звання,—
І хоць шаром тут пакаці!
Прачніся, Жак! Пара, пара!
Судовы прыстаў ля двара.

Прачніся! Чуеш брэх сабак?
Ідзе судзейскі... О, мой божа!
Няўжо кароль чакаць не можа?
Прасі адтэрміноўкі, Жак!
Прачніся, Жак! Пара, пара!
Судовы прыстаў ля двара.

Што будзе з нашаю сям'ёй?

Дзяцей галодных поўна хата.

Адно ў нас ёсць — твая лапата,

Сяброўка прасніцы маёй.

Прачніся, Жак! Пара, пара!

Судовы прыстаў ля двара.

У нас — халодны, цёмны кут,

Жабрацкім дымам ён спавіты.

Само Ліхварства прагавіта

Свой ураджай здымае тут.

Прачніся, Жак! Пара, пара!

Судовы прыстаў ля двара.

Тут — наша праца, гора, боль,

Няма ў хляве і парасяці,

Няма і фунта солі ў хаце,

А гэта ж цукар бедных — соль.

Прачніся, Жак! Пара, пара!

Судовы прыстаў ля двара.

Тваю адвагу падтрымаць

Віном, напэўна, неабходна.

Для аднаго глытка, мой родны,

Прашу пярсцёнак мой прадаць!

Прачніся, Жак! Пара, пара!

Судовы прыстаў ля двара.

Магчыма, бачыш ты у сне:
Прынёс анёл багацце ў хатку?
Для багацея ўсе падаткі —
Дзве мышы лішнія ў гумне!
Прачніся, Жак! Пара, пара!
Судовы прыстаў ля двара.

Пераступае ён парог!
Ты пабялеў, знямеў ад гора?
На боль ты скардзіўся учора,
А ўсё жыццё цярпець ты мог!..
Прачніся, Жак! Пара, пара!
Судовы прыстаў ля двара.

Не клічце! Ён навекі сціх.
Магіла мяккім ложкам будзе.
Вы не яго шкадуіце, людзі,
А жонку і дзяцей малых!
Прачніся, Жак! Пара, пара!
Судовы прыстаў ля двара.

ВАР'ЯТЫ

Як шарэнга салдат алавяных,
Па шнурку мы раўнуем свой строй.
І крычым: «Прэч вар'ятаў паганых!»,
Калі з раду выходзіць сёй-той.
Прыгнятаем мы іх, забіваем.
Разумнець пачынаем пазней,—
Нават помнікі ім адліваем
Для наступнае славы людзей.

Як нявеста, ідэя чакае —
Прыйдзе любы, падорыць вянец...
Дурань глотку ідэі сціскае,
«Ты схавайся!» — ёй раіць мудрэц.
Але воддаль ад публікі злоснай
Знойдзе шчасце жаніх-чарадзея;
Дума стане тады пладаноснай
Для вялікага шчасця людзей.

Бачыў некалі я Сен-Сімона.
Ён маёмасць і сродкі аддаў,

Бо, вялікаю марай натхнёны,
Усё грамадства змяніць ён жадаў.
І пад старасць прасіў дапамогі
Гэты знатны, былы багацей...
Ён шукаў і знаходзіў дарогі
Для ратунку, для шчасця людзей.

А Фур'е заклікаў: «Прачынайся,
Ашуканы, знядбаны народ!
У фалангі для працы яднайся,
Хопіць гора і хопіць нягод!
Разам з небам зямля адсвяткуе
Свята працы, любові, надзей.
Тая сіла, што светам кіруе,
Ясны Мір прынясе для людзей!»

Анфантэн для гаротнай жанчыны
Раўнапраўя шукаў... Ну, а вы?
Вы гаворыце: «Варты ён кпінаў,
У вар'ята няма галавы».
Што ж, панове! Як лепшае долі
Не знайсці нам для нас і дзяцей,—
Скажам: «Гонар вар'яту, што здолеў
Марай-сном ашчаслівіць людзей!»

ЖАБРАЧКА

Калючы снег і сівер.

На каленях
Яна ўвесь дзень стаіць перад царквой.
Галодная, маўкліва, у зняменні,
Чакае хлеба, літасці людской.
Павадыра старэнькая не мае;
І на цвінтар улетку і зімой
Брыдзе яна, бяздомная, сляпая.
Падайце міласціну ей!

Ці чулі вы, што гэтая жабрачка
З пажоўклым тварам, змучаным, старым,
Была ў Парыжы некалі спявачкай
І пакарала голасам сваім?
І юнакі маліліся ў здзіўленні
Перад яе нябачанай красой.
Яна будзіла ў сэрцах летуценні.
Падайце міласціну ёй!

Яна жыла на сцэне, як на троне:
Калі ж з тэатра ехала дамоў,—

То ледзьве-ледзь маглі прабіцца коні!
Шумеў натоўп прыхільнікаў, сяброў.
Яны спявачку неслі з калясніцы
Ў свет асалоды, радасці жывой.
Сапернікі чакалі чараўніцы...
Падайце міласціну ёй!

Крышталь і бронза зылі ў пышнай зале.
Знайшлося шмат паэтаў, мастакоў,—
Яны спявачку ў творах услаўлялі.
Была любоў удзячна за любоў.
На вечарах — няцяжка здагадацца! —
Служылі музы музе маладой.
Віць гнёзды любяць ластаўкі ў палацах.
Падайце міласціну ёй!

Бок адваротны. О, які жахлівы!
Хвароба злая, быццам назнарок,
Забрала голас — дар яе шчаслівы —
І пагасіла ясны зрок.
Рука, якая лепш за ўсіх умела
З людзьмі дзяліцца шчодрасцю сваёй,
Да нас цяпер працягнута нясмела.
Падайце міласціну ёй!

Мароз мацнее. Боль! Туга ліхая!
Знямелі пальцы. Зноў каючы снег.

Яна ружанец ледзь перабірае,—
Ён выклікаў калісьці толькі смех...
Для пражыцця ёй сёння мала трэба:
Хоць трошкі ласкі, літасці людской,
Каб верыла яна ў людзей і неба...
Падайце міласціну ёй!

ХРЭСЬБІНЫ ВАЛЬТЭРА

Незвычайная падзея!
У царкве натоўп шуміць:
Сёння сына казначэя
Тут збіраюцца хрысціць.
Сам кюрэ крычыць:
— Хутчэй!

Ты, званар, звані званчэй!
Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

І кюрэ суседу ўпотай
Шэпча:
— Што тут ні кажы,
Пазалоцім добра потым
Мы бажніцы і крыжы.
І напэўна, — кажа ён, —
Пазалоцім нават звон!

Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

Пеўчы крыкнуў:
— Усё роўна
Ўдасца ў бацьку той сынок!
Будзе старастам царкоўным.
Ах, напоўніцца скляпок!
Гонар хроснік прынясе нам —
Будзе старастам нязменна.
Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

Ціха шэпча поп прыгожы
Хроснай маці маладой:
— Вы — анёл нябесны, можа?
Што за вочы! Божа мой!
Вы — заступніца малога;
Ён — святы, пасланы богам!
Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

— Матчын розум, менавіта,
Сын набудзе.

Дзігі-дон!

Будзе добрым езуітам —

За Хрыста адпомсціць ён.

— О! Адновіць ён кастры! —

Абцяў дзячок стары.

Дзігі-дон, дзігі-дон!

Урачысты перазвон.

Дзігі-дон, дзігі-дон,

Дон, дон!

Раптам з неба здань зляцела —

Цень насмешніка Рабле:

— Я спяваў калісьці смела

Ў гэтым хоры пры святле.

Напрарочу хлапчуку,

Што чакае на вяку.

Дзігі-дон, дзігі-дон!

Урачысты перазвон.

Дзігі-дон, дзігі-дон,

Дон, дон!

Франсуа Марыяй хоча

Ўся царква яго назваць.

Супярэчыць цень прарочы:

— Свет не будзе прызнаваць!

Слава стукаецца ў дзверы —
Назаве яго Вальтэрам.

Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

Так! Наватарам вядомым
І вучоным будзе сын!
Пазайдросцілі б такому
Сам Лютэр і сам Кальвін.
Папа! Гэта вам — падкоп.
Сцеражыся, важны поп!

Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

Поп крычыць усхваляваны:
— Затрымаць таго Рабле!
Нам абед падрыхтаваны,—
Стынуць стравы на сталe.
Ну, хрысціце хлапчаны,
Хай ён нават чарцяня!

Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

А Рабле ляціць на волю,
Насміхаецца пры тым:
— А Вальтэр яшчэ у школе
Спаціць вас агнём сваім.
Вас, святыя/служкі неба,
На званых павесіць трэба!
Дзігі-дон, дзігі-дон!
Урачысты перазвон.
Дзігі-дон, дзігі-дон,
Дон, дон!

СЛІМАКІ

Я — з хаты выгнаны бядак,
Блукаў па сёлах.

Ля дарогі
Сядзеў надзьмуты пан-слімак,
Плюгавец паказаў мне рогі.
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

«Ты — нізкі пралетарый!» — мне
Сказаць пагардліва ён хоча.
Я ведаю, куды ён гне:
Ён — домаўласнік, відавочна.
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Як буржуа, сядзіць слімак
Ля краю ўласнага палаца,
І фанабэрыцца, дзівак!
Смаўжы багаццем ганарацца.
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

У слімака спакойны сон,—
Не трэба грошай для кватэры.
Калі ў бядзе суседзі, ён
У момант зачыняе дзверы.
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Хоць ён дурны, як пень,
аднак
Свой дабрабыт наладзіць здужаў.
За кошт другіх жыве слімак
І толькі слініць гронкі, ружы.
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Навошта птушцы песні пець?
Хіба смаўжа яна здзівіла?
Ці можа тлусты зразумець
Таго, хто мае голас, крылы?!
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Ён мае рацыю, слімак:
«Навошта розум? Невыгодна.
Збіраць даходы — ў гэтым смак.
З парога прэч ідзі, галодны!»
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Калі збяруцца на парад
Заканадаўцы ў дзвюх палатах,
Магу я смела йсці ў заклад —
Вось гэты пройдзе ў дэпутаты!
Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

Чаму б і мне не поўзаць так?
Дапоўз бы я да правых крайніх.
— Вось,— скажуць,— выбаршчык-
слімак,—

Ці лепей так:

— Слімак-выбраннік!

Якія ж тлустыя яны,
Смаўжы — тутэйшыя паны!

ПАТОП

Як той прарок, звярнуўся я да бога,
Аб заўтрашнім адважыўся спытаць.
Зямных цароў ён пакарае строга —
Рашыў патап сусветны распачаць.
Вось акіян раве, бурліць, грукоча.
— Зірніце вы, гаспадары зямлі!
Няхай мне скажуць: «Трызніш нешта, хлопча!»
А бедныя патонуць каралі!

Ды чым яны ўгнавілі гэтак бога?
Парадак неблагі пры каралях.
Ярмо цяжкое цягнем? Што ж такога?
Народ забыўся аб сваіх правах.
А хвалі з новай кідаюцца сілай,
Каўчэг зрабіць манархі не змаглі,—
Ім розуму, напэўна, не хапіла.
Так! Бедныя патонуць каралі!

Вось голас афрыканскага тырана,
Які заўсёды ходзіць басанож:

— Скарыся! — ён крычыць да акіяна, —
А лепш падвой мае даходы!

Што ж,

Ён — добры цар. Падаткі цягне ўзорна:
Піраты выгружаюць караблі,
За золата дае рабоў ім чорных.
Так! Бедныя патонуць каралі!

— Рабы! Жывёла! Хіба я загіну?!
Рабы, хутчэй сюды! — крычыць султан, —
Збудую з вашых целаў я плаціну,
О, я ўтаймую грозны акіян!
Кальян дыміцца... І на кліч суровы
Да ног султана слугі прыпаўзлі.
Ён пазяхае і сячэ галовы...
Так! Бедныя патонуць каралі!

Яны дарэмна просяць дапамогі —
Уся Еўропа ў хвалях штармавых.
Дарма крычаць і просяць ласкі ў бога,
Сам бог сказаў:

— Тапіць навечна іх!

Дарэмна кленчаць важныя персоны.
Няма ім болей месца на зямлі!
Перачаканім іхнія кароны.
Так! Бедныя патонуць каралі!

— Прарок, скажы, хто акіян той грозны?
— А гэта ж мы, народы ўсіх краёў,
Галодныя і голыя, хоць позна,
Ды зразумелі шкоднасць каралёў.
Мы здэкаў, зневажанняў не стрывалі
І грозным акіянам зараўлі.
Пасля зазьяе сонца, сціхнуць хвалі.
Так! Бедныя патонуць каралі!

ЧАРАЎНІЦА РЫФМАЎ

(Паэтам-рабочым)

Вось чараўніца, рыфмаў чараўніца,
Дачка нябёс, пасланая да нас.
Ну, як такому спеву не дзівіцца?
Ты пільным будзь! Яна збяжыць не ў час!
Сябры, зірніце на палёт арліны!
О, пазайдросціць кожны ёй гатоў!
Тут дьямэнты, перлы і рубіны
Зачараваных, нераскрытых слоў.
Над словамі пануе голас твой,
Прыносіш сэрцу радасны настрой.
Ах, чараўніца, не ўцякай,
Чакай!

Няхай мудрэц крычыць паэту ўпарта:
— Спыніся ты, шалёны чалавек!
Дарэмны кліч! Бядак са школьнай парты
Захоплены спакусніцай навек.
І ён не ведаў, што такое ўцеха,
Цярпеў, пакутваў. А ў імя чаго?

Як паміраў бядак — шукальнік рэха,—
Яна тады ішла люляць яго...

Над словамі пануе голас твой,
Прыносіш сэрцу радасны настрой.
Ах, чараўніца, не ўцякай,
Чакай!

За ёй ідзе натоўп паноў багатых.
Яна ж лісліўцаў гоніць ад сябе.
Але ў рабочых і ў вясковых хатах
Яна — з людзьмі і ў шчасці і ў журбе.
Так мала трэба, каб вярнуць адвагу
Сасмяглым сэрцам гэтых беднякоў!
Яна іх поіць песняй, быццам брагай,
З крыніцы светлых, заветных сноў.

Над словамі пануе голас твой,
Прыносіш сэрцу радасны настрой.
Ах, чараўніца, не ўцякай,
Чакай!

Мы ўбачым кветкі там, дзе гул работы.
Рубанкі, гранкі і рыдлёўкі там.
І там, сябры, не носіць слава ботаў,
І верш без рыфмаў будзе мілы нам.
Майстры спяваюць.

Гэта размаўляе
Народ, што ўчора гнуўся і цярэў.

І сам кароль з трывогай успрыймае,
Як знізу далятае смелы спеў.

Над словамі пануе голас твой,
Прыносіш сэрцу радасны настрой.
Ах, чараўніца, не ўцякай,
Чакай!

Узвей арліным крыллем, чараўніца,
Над цёмным і закураным кутком!
Ты дай нам, заклапочаным, упіцца
Не сваркамі, а радасці віном!
Зрабі мне ласку — я, табой сагрэты,
Хачу, каб у хацінах беднякоў
Казалі часам:

— Слава песням гэтым,
Бо ён да нас паэзію прывёў.
Над словамі пануе голас твой,
Прыносіш сэрцу радасны настрой.
Ах, чараўніца, не ўцякай,
Чакай!

У КОЖНАГА СВОЙ ГУСТ

Дваццаць гадоў мне вярніце!
Аддам
Золата Ротшыльда,
славу Вальтэра.
Іншы даводзіць інакшае вам —
Ён падыходзіць з ліхвярскаю мерай.

Толькі б яму зарабляць, зарабляць!
Ведаю многіх (ну хто бы паверыў!) —
Могуць за поўны мяшэчак аддаць
Радасць юнацтва
і славу Вальтэра!

БЫВАЙ

Я паміраю, Францыя. Так. Паміраю.
О маці родная, бывай. Пачуй мяне!
Апошнім вымавіць тваё імя жадаю.
Ці ж хто мацней, чым я, любіў цябе? О не!
Малым табе прыносіў я прызнанне,
І ў гэты час, у мой апошні май,
Табе — мой подых, спеў на развітанне.
За ўсю любоў — адну слязу мне дай.
Бывай!

Як ты пакутвала ад прыхадняў паганых,
Пад коламі чужынцаў-каралёў,
Я іх штандарамі твае павязваў раны,
Струменіў мой бальзам — гарачая любоў.
Так! Праз твае руіны прарастуць усходы,
Цябе ў вяках яшчэ праславіць — пачакай!
Ты сееш думкі, як зярняты, для народа,
І людзі плённы знімуць ураджай.
Бывай!

А я, напаяжывы, не падымуся болей.
Дапамажы ты ўсім, каго я палюбіў.
Твой бедны голуб просіць, Францыя! Ніколі
Ён зернетка не ўзяў з тваіх шырокіх ніў.
Каб лепей чула ты, якую просьбу маю
У час, калі іду я ў іншы край,
Свой камень надмагільны сёння я ўздымаю.
Рука знясілена; ён падае.

Бывай!

ЗАУВАГІ

КАРОЛЬ ІВЕТО. Песня напісана ў 1813 годзе, з'яўляецца сатырай на Напалеона I, які змучыў народ сваім дэспатызмам і заваявальнай палітыкай. *Кароль Івето* — французскі легендарны кароль, уладар Івето — горада ў Нармандыі. Імя яго стала сімвалічным для абазначэння вясялага, лагоднага, простага і міралюбівага караля. Просты спосаб жыцця караля Івето супрацьстаўляецца раскошы двара Напалеона.

ПАДАРОЖЖА У КРАІНУ КОКАНЬ. *Кокань* — казачная краіна, дзе людзі жывуць шчасліва, не ведаючы нястачы, гора і прыгод. *Луўр* — палац французскіх каралёў у Парыжы. У сучасны момант — буйнейшы музей Францыі. *П'еро* — камічны персанаж французскага кірмашовага тэатра.

МАРКІЗ ДЭ КАРАБА. Персанаж гэтай песні ўзяты паэтам з вядомай казкі «Кот у ботах» французскага казачніка Шарля П'еро (1628—1703), дзе Караба разбагацеў, дзякуючы лоўкасці ката. Песня накіравана супраць раялістаў-памешчыкаў, якія пасля аднаўлення Бурбонскай дынастыі даходзілі да бязглуздзіцы ў сваіх патрабаваннях: яны разлічвалі зноў атрымаць і канфіскаваную маёмасць, і ўсе феадальныя правы. *Піпін Кароткі* (714—768) — адзін з першых каралёў франкаў. «*Мар-*

кіза мае табурэт» — намёк на права прадстаўніц вышэйшай арыстакратыі сядзець у прысутнасці караля.

МАЯ РЭСПУБЛІКА. *Бахус* — бог віна і весялосці ў старажытных рымлян.

БАБУЛЬКА. «*Як славіў я няшчасную радзіму, як сучышаў народ у час нягод*» — размова ідзе аб свабодалюбівых і патрыятычных песнях Беранжэ, напісаных ім у эпоху разгулу рэакцыі пасля звароту ў Францыю Бурбонаў.

КАПУЦЫНЫ. *Капуцыны* — каталіцкі манашскі ордэн, заснаваны каля 1525 г. для барацьбы з прагрэсіўнай думкай. Ён аднавіў сваю рэакцыйную дзейнасць у гады Рэстаўрацыі. Капуцыны вялі жорсткую барацьбу супраць матэрыялістычнай філасофіі XVIII стагоддзя.

СВЯШЧЭННЫ САЮЗ НАРОДАЎ. Карл Маркс сказаў, што Беранжэ ў гэтай песні «па-прарочаму ўславіў саюз народаў». Братэрства і яднанне тут рэзка супрацьстаўлена рэакцыйнаму «свясчэннаму» саюзу манархаў, створанаму ў 1815 годзе для барацьбы супраць рэвалюцыйнага руху ў краінах Еўропы. *Марс* — бог вайны ў рымскай міфалогіі.

СТАРЫ СЦЯГ. «*У пеўня гальскага ёсць сіла!*» — жадаючы замяніць на трохкаляровым сцягу эмблему арла Напалеонаўскай імперыі эмблемай гальскага пеўня, Беранжэ яшчэ раз сцвярджае, што яму не па дарозе з банартыстамі.

РАЗБІТАЯ СКРЫПКА. Песня накіравана супраць саюзных войск, якія знаходзіліся ў Францыі да 1822 г.

ПРЫДВОРНЫ ПАЭТ. «*Дзе твой герой, што ўчора правіў?*» — паэт мае на ўвазе Напалеона I. «*Я — друг Іспаніі шчаслівай...*» — горкая іронія паэта з прычыны

падзей у Іспаніі, дзе буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя была задушана каралём Фердынандам VII пры дапамозе французскай арміі.

МАЯ МАСЛЕНІЦА У 1829 ГОДЗЕ. Песня была напісана ў турме Ля Форс, дзе Беранжэ быў зняволены за знявагу караля і царквы. *Брыдуазон* — адзін з камічных персанажаў эпопеі Рабле «Гарганцюа і Пантагрюэль» — дурны і смешны суддзя, які выносіць прыговор пры дапамозе дзвюх ігральных костак. Гэты вобраз выкарыстаў таксама Бамаршэ ў «Жаніцьбе Фігаро».

ЧАТЫРНАЦЦАТАЕ ЛІПЕНЯ. 14 ліпеня — дзень узяцця рэвалюцыйным народам парыжскай турмы Бастыліі ў 1789 г. Як і папярэдняга, гэта песня была напісана ў турме Ля Форс у 1829 годзе. *Лафает, Мары Жазэф* (1757—1834) — французскі генерал, удзельнік рэвалюцыйнага канца XVIII ст., будучы адным з кіраўнікоў ліберальнай партыі, іграў значную ролю ў падрыхтоўцы Ліпеньскай рэвалюцыі 1830 г. «*Дзед, стары, адукаваны*» — дзед Беранжэ, кравец, быў гарачым прыхільнікам рэвалюцыі. *Мірабо* (1749—1791) — выдатны аратар, палітычны дзеяч французскай буржуазнай рэвалюцыі.

ДАЧКА НАРОДА. «*Як я змагаўся супраць двух Двароў*» — маецца на ўвазе двор Людовіка XVIII і двор Карла X.

АДМАЎЛЕННЕ. *Себасціяні* (1772—1854) — маршал, міністр замежных спраў у час Рэстаўрацыі.

ВАР'ЯТЫ. Песня гэтая прысвечана тром найбольш выдатным прадстаўнікам утапічнага сацыялізма ва Францыі першай паловы XIX стагоддзя — Сен-Сімону, Шарлю Фур'е і Анфантэну — вучню Сен-Сімона. «*Вар'яты*» — такім эпітэтам надзялялі сацыялістаў-утапістаў рэакцыйныя колы французскага грамадства.

ХРЭСЬБИНЫ ВАЛЬТЭРА. Бацька Вальтэра быў казначэем падліковай палаты.

СЛІМАКІ. У вобразе агідных слімакоў Беранжэ высьмейвае і асуджае фінансавую буржуазію эпохі Ліпеньскай манархіі. «*Вось гэты пройдзе ў дэпутаты!*» — заканадаўчыя органы складаліся з дзвюх палат: верхняй — Палаты пэраў і ніжняй — Палаты дэпутатаў. У выніку высокага цэнзу дэпутатамі і пэрамі маглі быць толькі прадстаўнікі буйной буржуазіі і дваранства.

З М Е С Т

<i>Д. Фактаровіч. Народны паэт Францыі</i>	3
Кароль Івето	13
Сенатар	16
Вясна і восень	19
Вясёлы чалавечак	21
Падарожжа ў краіну Кокань	24
Прыдворны фрак	29
Жанета	33
Прасталюдзін	36
Маркіз дэ Караба	39
Не, гэта — не Лізета	42
Мая рэспубліка	45
Бабулька	47
Капуцыны	49
Свяшчэнны саюз народаў	52
Салаўі	55
Добры бог	57
Стары сцяг	60
Разбітая скрыпка	63
Прыдворны паэт	66
Пад самым дахам	69

Папа-мусульманін	71
Мая масленіца ў 1829 годзе	74
Чатырнаццаце ліпеня	76
Дачка народа	79
Стары капрал	81
Рыжая Жанна	84
Стары бадзяга	87
Адмаўленне	90
Жак	92
Вар'яты	95
Жабрачка	97
Хрэсьбіны Вальтэра	100
Слімакі	105
Патоп	108
Чараўніца рыфмаў	111
У кожнага свой густ	114
Бывай	115
З а ў в а г і	117

Пераплёт, тытул *Л. Прагіна*

*

Рэдактар *Хв. Жычка*
Тэхнічны рэдактар *В. Харэўскі*
Карэктар *С. Міхасёва*

*

Зладзена ў набор 15/IV 1960 г. Падп. да
друку 14/VII 1960 г. Тыраж 3 000 экз.
Фармат 60×92¹/₃₂. Фіз. друк. арк. 3,875.
Уч.-выд. арк. 2,93. Зак. 831. Цана 3 руб.
З 1/I 1961 — 30 кап.

Паліграфкамбінат імя Я. Коласа
Галоўвыдата Міністэрства культуры БССР
Мінск, Чырвоная, 23.

На белорусском языке

Пьер Жан Беранже

Избранные песни

Государственное издательство БССР

Минск 1960

